

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК

Випуск 4 (81)

Біла Церква
2010

ЗМІСТ

Крисанов Д.Ф., Варченко О.М., Удова Л.О. Сільська бідність: витоки, індикатори, наслідки та напрями і важелі її подолання.....	5
Павлов К.В. Институциональные особенности и факторы модернизации российской экономики.....	17
Варченко О.М. До питання необхідності поєднання ринкового та державного регулювання ринку аграрної продукції.....	22
Гуторов О.І. Напрями формування сталого сільськогосподарського землекористування в умовах трансформації земельних відносин.....	28
Ярова В.В. Заробітна плата у системі соціальних гарантій у сфері праці.....	33
Лобунець В.І. Оптимізація умов інтеграції України в європейський економічний простір.....	36
Артимонова І.В. Вплив ціни на формування споживчого попиту на аграрну продукцію.....	40
Корженівська Н.Л. Оцінка структурних змін у зерновій галузі Хмельниччини.....	44
Ціхановська В.М. Сучасний стан та основні проблеми продовольчої безпеки України.....	48
Кісіленко Т.А. Досвід Великобританії щодо організації наукових досліджень та їхня дифузія під час вирощування цукрових буряків.....	52
Божидарнік Т.В. Аналіз деяких наслідків вступу України до СОТ для агропромислового комплексу.....	55
Кулій Ю.В. Проблеми розвитку садівництва в Чернівецькій області.....	60
Чорнобай Л.М. Стан і перспективи функціонування ветеринарної служби як елемента виробничої інфраструктури сільськогосподарського виробництва Хмельницької області.....	63
Загурський О.М. Особливості фінансового стану сільськогосподарських підприємств.....	68
Жупаник В.М. Український ринок праці: аналіз, тенденції, прогнози.....	72
Мельник О.П. Боргова політика держави.....	78
Федорчук Н.В. Формування споживчого попиту на овочі у Хмельницькій області.....	82
Лозовська О.І. Власність на землю та форми її реалізації в сільськогосподарському виробництві.....	86
Рузакова О.В. Принципи побудови програмних засобів для оцінки фінансового стану підприємства.....	89
Банєва І.О. Основи моніторингу ресурсів розвитку аграрних підприємств.....	92
Липкань О.В. Методичні підходи до оцінки ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств.....	96
Ігнатєва Т.Г. Організаційно-економічні аспекти утилізації відходів галузі рослинництва як інноваційного напрямку енергозбереження (на прикладі аграрних підприємств Київської області).....	99
Сокольська Т.В. Інновації як ключовий чинник прискорення економічного зростання аграрного сектору України.....	103
Покотильська Н.В., Заборовський В.П., Деренко О.М. Інвестиційний клімат регіону та його вплив на розвиток аграрного виробництва.....	106
Савіцька С.І. Проблеми підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки України в сучасних умовах.....	109
Бабенкова Т.Ю. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури ринку зерна України.....	112
Зубченко В.В. До питання необхідності формування системи стратегічного управління підприємством.....	116
Хоменко О.М. Особливості маркетингового позиціонування вищих аграрних закладів на ринку освітніх послуг.....	119
Шуст О.А. Сучасний стан та тенденції розвитку ринку м'яса та м'ясопродукції.....	123
Лісюк Н.В. Шляхи та засоби підвищення ефективності використання людського капіталу аграрної сфери.....	128
Губенко В.І. Механізми економічної політики в умовах активізації глобалізаційних процесів.....	132
Свиноус І.В. Щодо проблеми конкурентоспроможності українських м'ясопродуктів.....	136
Гергец А.І., Назарова О.П. Модель інвестування експортно-імпоротної діяльності підприємств Запорізької області.....	141
Коваль Н.В. Ринок молока Київської області: проблеми та перспективи розвитку.....	145

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Проаналізовано сучасний стан продовольчої безпеки України та аргументовано шляхи її підвищення. Розглянуто проблему необхідності впливу з боку державного управління, дотримання принципів пріоритету власних інтересів країни щодо забезпечення умов продовольчої безпеки.

Ключові слова: продовольча безпека, гарантування продовольчої безпеки, сільськогосподарське виробництво.

Постановка проблеми. На сьогодні проблема гарантування продовольчої безпеки є надзвичайно актуальною у світовому масштабі, оскільки спостерігається нерівномірність між виробництвом і споживанням продуктів харчування. На перший план у більшості країн світу, і в Україні зокрема, виходить проблема забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування, гарантування продовольчої безпеки держави та забезпечення експорту конкурентоспроможних продовольчих товарів.

Продовольча безпека характеризується двома основними аспектами:

1. Соціально-економічним, тобто рівнем самозабезпеченості основними продовольчими товарами, включаючи наявність та підтримку на необхідному рівні страхових перехідних запасів продовольства, що забезпечують незалежність від коливань на світовому ринку і змін погодних умов.

2. Політекономічним, тобто спроможністю мобілізувати внутрішні ресурси та агропромисловий потенціал держави для забезпечення доступності продовольства для всіх верств населення, у тому числі й для його бідної частини, оскільки продовольство на відміну від багатьох інших форм і об'єктів споживання є найважливішим і невід'ємним чинником виживання і самого існування населення [9].

Продовольча безпека є однією з основних складових економічної безпеки будь-якої країни. Без забезпечення населення достатньою кількістю продовольства відповідної якості неможливо досягнути сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Історія свідчить, що політична стабільність країни та її динамічний розвиток можливі лише за умов рішення питань із забезпечення населення продуктами харчування. Тривала нестача основної маси продуктів має наслідком не тільки погіршення якості життя та якості населення як виробничої сили економіки, але й може мати різні негативні соціальні наслідки [4, с.59]. Для України питання гарантування продовольчої безпеки мають особливо важливе значення, оскільки за роки соціально-економічних перетворень виробництво сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів зменшилось, а продовольче забезпечення населення знизилось до критично небезпечної межі. Отже, керівництво країни повинно розглядати забезпечення продовольчої безпеки як пріоритетне завдання, що формує стратегічне підґрунтя політичної стабільності та економічного прогресу.

Необхідність задоволення зростаючої потреби у продуктах харчування викличе відповідне підвищення попиту на світових ринках. За оцінками експертів Всесвітнього банку [5], сумарна потреба світу у продуктах харчування зростає до 2025 р. в два рази. Тому питання дотримання умов продовольчої безпеки в окремій країні та на світовому рівні є та буде надактуальним.

Основними проблемами розвитку продовольчої сфери України, що вимагають негайного вирішення, є подолання негативних тенденцій щодо зниження обсягів виробництва, підвищення ефективності використання його ресурсного потенціалу, розширення асортименту товарів. Виробництво харчової продукції у більшості випадків низької якості, є досить нестійким до коливань ринкового попиту, що, у свою чергу, зумовлює зростання обсягів імпортованих продуктів харчування. Лише якісні продукти забезпечують нормальний ріст і розвиток дітей, сприяють профілактиці захворювань, продовженню життя людей, підвищенню працездатності і створюють умови для адекватної адаптації людини до навколишнього середовища [1, с. 38].

Аналіз останніх досліджень. Питання та проблеми, що стосуються різних аспектів створення та утримання продовольчої безпеки, розглядалися багатьма вченими, серед яких слід відзначити наукові праці: А.Г. Аганбегяна, З.М. Бигтемирової, Е.Н. Борисенко, В.И. Боровікова, В.В. Гаврилова, А.В. Гордєєва, Р.Р. Гумєрова, С.М. Дзарасова, С.І.Дорогунцова, Е. Домара, А.П. Ємельянова, А.М. Ємель-

янова, В.Е. Єсіпова, С.В. Кузнеца, А.С. Лисецького Р. Лукаса, Г.А. Маховикової, Н.М. Міщенко, О.М. Могильного, В.И. Назаренко, А.Д. Нестеренко, Н.С. Оглуздіна, Д.К. Прейгера, Д. Ромера, Л.А. Силаєвої, С.Л. Феофілова, Ю.С. Хромова, Й.Шумпетера та інших науковців.

Проте значна частина ключових питань стосовно проблеми продовольчої безпеки, її загроз, ризиків, факторів впливу на її рівень лишається мало дослідженою, зокрема через обмеження інформаційної бази та труднощів методичного характеру, а окремі позиції в них є дискусійними.

Мета дослідження – дати оцінку сучасного стану продовольчої безпеки України та запропонувати шляхи її гарантування в сучасних умовах.

Результати досліджень та їх обговорення. Для України, земельні ресурси якої відносять до найбільш високопродуктивних у світі, питання продовольчої безпеки, на жаль, належать до найбільш актуальних.

Важливість продовольчої безпеки обумовлена тим, що рівень забезпеченості продуктами харчування, впливаючи на фізичний і психічний стан населення, зумовлює рівень економічної, соціальної і політичної стабільності в державі.

Основними критеріями визначення рівня забезпечення продовольчої безпеки країни є [6, с. 62–63]:

– достатність продовольчого споживання – відношення фактичного рівня споживання основних харчових продуктів на одну особу до науково обґрунтованих норм здорового харчування;

– доступність продовольчого споживання – відношення вартості річного набору харчових продуктів на одну особу, що відповідає науково обґрунтованим нормам здорового харчування, до річного доходу на одну особу;

– продовольча незалежність – частка продовольчого імпорту в загальному обсязі продовольчого споживання.

За висновками експертів, обсяги середнього споживання харчових продуктів на одну особу та енергетичний вміст добових раціонів недостатні для підтримки на нормальному рівні здоров'я, працездатності та демографічного відтворення населення, при цьому продовольча безпека сімей з низькими доходами перебуває у загрозовому стані [4, с. 50].

Те, що основною причиною ситуації, що склалася, є низька ефективність використання земельних ресурсів, підкреслювалося дослідниками ще 15 років тому [6, с. 56]: за умов того, що загальна площа сільськогосподарських угідь складає 41,9 млн.га, з яких 33,3 га – ріллі, тобто на одну особу в Україні припадає 0,81 га сільськогосподарських угідь, у т.ч. – 0,64 га ріллі, тоді як у середньому по Європі ці показники відповідно становлять 0,44 та 0,25 га.

Слід зазначити, що в Україні до теперішнього часу не досягнуто необхідного рівня випуску продовольства для забезпечення продовольчої безпеки.

Серйозною перешкодою на шляху відновлення сільськогосподарського виробництва є, перш за все, загальноекономічна політика, що фактично дотепер призводить до відмови від фінансової підтримки галузі. Стан речей, коли в Україну впродовж останніх років імпортується польська свинина, цукор виготовляється із тростинної сировини, а у 2010 році для внутрішнього споживання почала завозитися картопля з Єгипту, міг би розглядатися в якості жарту, якби не був фактичним підтвердженням глибокої кризи у сфері виробництва та споживання продовольчих товарів, що існує і поступово поглиблюється.

Посиленню кризових явищ у сільському господарстві та загостренню продовольчої проблеми сприяють і низька конкурентоспроможність та економічна незахищеність сільських виробників на внутрішньому продовольчому ринку. Вирішення цієї проблеми можливе лише на основі підвищення ефективності функціонування усіх галузей сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі.

Сільське господарство як галузь не є фінансово самодостатньою і в усіх розвинених країнах залишається дотаційною. Розвиток аграрного сектору провідних країн свідчить про те, що забезпечення стабільності продовольчого ринку можливо лише за наявності державної підтримки агропромислового комплексу.

Існуюча на сьогодні система державного регулювання продовольчої сфери не забезпечує досягнення належних виробничих результатів. Лише науково обґрунтована система суттєво підвищить ефективність діяльності підприємств галузі. В цілому вирішення продовольчої проблеми неможливе без розробки й впровадження державної концепції і програми забезпечення національної продовольчої безпеки та відновлення агропромислового виробництва.

Основні засоби підтримки виробників продовольчої продукції мають бути направлені на: досягнення максимально можливого продовольчого самозабезпечення; впровадження у виробництво прогресивних технологій, створення вітчизняного ринку інноваційного технологічного устаткування тощо.

Важливою умовою ефективного розвитку продовольчої сфери є формування належного механізму інноваційних інтегрованих структур (кластерів) – від виробників сільгоспсировини та її переробки до харчової промисловості та мережі збуту готової продукції. Оскільки в Україні існує територіальна диференціація виробництва сільськогосподарської продукції, то основну увагу слід приділити створенню мережі міжрегіональної торгівлі.

Іншою важливою складовою продовольчої безпеки є проблема забезпечення усім верствам населення доступу до повноцінного харчування. Методикою ООН передбачено використання двох порогових критеріїв, що характеризують продовольчу ситуацію, а з нею й загальне економічне становище країни. Порогом бідності визначається душевий добовий раціон харчування з енергетичною цінністю, нижчою за 2,5 тис. ккал та часткою продовольчих затрат у сімейному бюджеті понад 60%. За показником продовольчої доступності нинішній український рівень вищий від порога бідності, але майже в півтора рази нижчий від власної докризової позначки.

Характеристику структури харчування населення України можна надати на основі інформації щодо обсягів споживання десяти нормованих груп продовольства, склад яких визнається всіма країнами та міжнародними організаціями як характеристика рівня та якості життя населення і продовольчої безпеки країни.

В Україні спостерігається тенденція загального зниження фактичного споживання продуктів та значного погіршення структури раціону харчування. Це виявилось не лише у зменшенні споживання продуктів тваринного походження (м'ясо, риба, молоко, яйця), але й у падінні частки цих найбільш цінних білкових продуктів у загальному раціоні. Разом із тим, за такими продуктовими групами, як хліб і хлібні продукти відбувається перевищення рекомендованих норм.

У контексті досліджуваної проблеми слід підкреслити, що “переїдання” за окремими продуктовими позиціями зумовлює грубі порушення раціональної структури харчування і є проблемою продовольчої безпеки країни. В Україні, зокрема, профіцит споживання хлібопродуктів і картоплі свідчить про те, що населення змушено компенсувати дефіцит енергетичної цінності харчування найдешевшими харчовими енергоносіями.

Проблема доступності продовольства – іншої найважливішої складової продовольчої безпеки пов'язана, перш за все, з рівнем доходів, купівельною спроможністю населення та ціною доступності продуктів харчування.

В Україні частка продовольчих затрат у сімейному бюджеті постійно зростає, що можливо лише в країні з низьким рівнем життя. Таке положення зумовлено не лише загальним зниженням життєвого рівня більшої частини населення, частина якого взагалі живе за межею бідності, але і значним диспаритетом між багатими і бідними, поляризацією цих груп населення [11].

У державі в останні роки має місце недотримання принципів системності та збалансованості щодо вирощування окремих сільськогосподарських культур. Порушується принцип екологічності або, у широкому змісті проблеми, принцип ноосферизму, що був запропонований академіком В.І. Вернадським.

Проявами цього є, наприклад, незбалансоване зростання використання посівних площ для вирощування соняшнику, рапсу з метою експорту насіння як сировини або як кінцевої продукції. Зневажання правил сівозмін має наслідком погіршення якості земельних ресурсів, що у стратегічній перспективі негативно впливатиме на стан продовольчої безпеки в Україні

Порушенням умов продовольчої безпеки на сьогодні є майже неконтрольоване ввезення в країну сировини та готових продуктів харчування, що містять різні харчові добавки та генетично модифіковані об'єкти (ГМО), всебічна дія яких на людину ще не досліджена. При цьому, разом із порушенням умов продовольчої безпеки має місце і порушення прав людини на інформацію, оскільки продукти, що містять у своєму складі ГМО, дотепер не маркуються.

Як відзначає Оглуздин Н.С., “якщо виробництво продуктів та їх зберігання не контролюється споживачами, то в ці продукти можуть бути додані добавки (консервант, смакові присадки, барвники та ін.), вживання яких у їжу може непередбаченим чином позначитися на стані здоров'я не тільки населення, що живе зараз, але й наступних поколінь” [9].

Загальним показником, що свідчить про стан продовольчої безпеки, є виробництво та запаси зерна у світі. Згідно із розрахунками експертів Світової організації з продовольства, до 2030 р. виробництво зерна зросте на 20–21 % та його загальний обсяг становитиме 2149–2150 млн т за потреби 2675 млн т.

Підвищення попиту на зерно у світі, унікальні кліматичні умови та земельні ресурси України, розвинута культура землеробства являють собою сукупність сприятливих факторів не тільки для створення умов власної продовольчої безпеки, але й для інноваційного розвитку за рахунок використання стратегічних геокліматичних переваг, що на сьогодні має Україна.

Одним з основних напрямів гарантування продовольчої безпеки є запровадження ефективного механізму формування продовольчих ресурсів, заснованого на економічному стимулюванні вітчизняних товаровиробників і розвитку ринкової інфраструктури. Адже однією з основних причин занепаду вітчизняного виробництва, поряд із низьким рівнем продуктивності праці, значними темпами росту цін на матеріально-технічні ресурси та пально-мастильні матеріали є цінова дискримінація з боку посередників, які вміло користуються нерозвинутістю прозорих каналів збуту сільськогосподарської продукції, тобто фактично здійснюється перерозподіл більшої частини прибутків внаслідок ринкових операцій на користь різних посередницьких структур, що оперують на вторинному ринку сільськогосподарської продукції.

Висновки. Отже, узагальнюючи проведене дослідження, відзначимо, що основними причинами погіршення продовольчої безпеки за роки реформ та нестійкого функціонування продовольчого ринку України є кризовий стан агропромислового комплексу, низький рівень обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, зниження ефективності її виробництва, значне зменшення реальних доходів населення і доступності для нього харчових продуктів.

Першочерговим завданням держави має бути забезпечення продовольчої безпеки на умовах збереження екології. Державне регулювання експорту є необхідною мірою захисту населення і промисловості країни та вимогою створення умов продовольчої безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Басюркіна Н. Й. Дослідження проблем забезпечення продовольчої безпеки держави / Н. Й. Басюркіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції „Розвиток наукових досліджень 2008”. Економіка. – Полтава: ПДПУ. – 2008. – С. 34–39.
2. Булан А.П. Моніторинг загроз національній безпеці як складова забезпечення стабільності в суспільстві / А.П. Булан Наукові праці КДУ. Випуск 31. Політичні науки. Том 44. – 2005. – С. 140–146.
3. Гошовська В.А. Соціальна домінанта національної безпеки / Гошовська В.А. // Стратегічна панорама. – 2003. – № 2. – С. 94–99.
4. Гросул В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Регуляторні механізми у сфері виробництва та споживання продовольчих товарів в умовах інтеграційних процесів» / В.О. Гросул – Миколаїв, 2010 – С.58–61.
5. Доклад о мировом развитии, 2008. Сельское хозяйство на службе развития. Обзор. / Международный банк реконструкции и развития / Всемирный банк [Электронный ресурс]. 2008. <http://www.worldbank.org>.
6. Економічна безпека / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.; [за ред. О. М. Джужі]. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 368 с.
7. Закон України “Про основи національної безпеки” від 22.07.2003 р. // Голос України. – 2003. – 22 липня. – С. 20-21.
8. Монастырский О. Зерновое хозяйство как основа продовольственной безопасности страны / О.Монастырский, М. Селезньова // „Экос” – 2008. – №3. – С.3.
9. Оглуздин Н.С. Продовольственная безопасность России. / Н.С. Оглуздин [Электронный ресурс]. 2008. <http://geopolitika.narod.ru/New/prod.htm>.
10. Статистичний збірник «Регіони України». / Державний комітет статистики України. Ч.П / [За ред. О. Г. Осауленка]. – Київ, 2009. – 759 с.
11. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти / Зб. ст. за матеріалами міжнародної конференції. – Київ: САТСАНГА, 2001. – 224 с.

Современное состояние и основные проблемы продовольственной безопасности Украины

В.Н. Цихановская

Проанализировано современное состояние продовольственной безопасности Украины и аргументированы пути её повышения. Рассмотрены проблемы необходимости воздействия органов государственного управления, соблюдения принципа приоритета собственных интересов государства при обеспечении условий продовольственной безопасности.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, гарантирование продовольственной безопасности, сельскохозяйственное производство.

Modern condition and principal problems of Ukraine food safety

V. Cikhonovskaya

Modern condition of Ukraine's food safety and the ways of its increase are analysed. The problems of state revision organs influence, maintaining the principles of own interests priority in providing the conditions of food safety are considered.

Key words: food safety, warranting of food safety, agricultural production, enterprises.